

УРЕЂЕЊЕ КОНЦЕНТРАЦИСКЕ ПРОСТОРИЈЕ И СНАБДЕВАЊЕ У ТОКУ КОНЦЕНТРАЦИЈЕ

За време концентрације, као једне од ратних припремних радњи, доводе се одређене јединице на изабрани рејон, односно концентрациску просторију, на којој се групишу, попуњавају недостајућом опремом и припремају за извођење одбранбених или офанзивних операција, у смислу основне идеје почетног операциског плана. У техничком смислу, концентрација претставља довођење трупа разним начинима и средствима на одређену концентрациску просторију, али се она скоро увек неизбежно уплиће и наставља, нарочито у последњој фази, са стратегиским развојем. Другим речима, она служи и као средство да се, према стварној ситуацији на фронту, изврши модификација ратним планом предвиђеног стратегиског развоја. Због тога, концентрација није само техничка, већ и оперативно стратегиска радња. Зато од њеног правилног или неправилног извршења умногоне може зависити успех, односно неуспех, не само почетних операција, већ и читавог рата, или бар једног његовог периода, нарочито данас — у доба постојања многомилонских војсака и могућности извођења веома брзих и изненадних дејстава. Једном је Молтке казао: „Погрешке, које се учине у прикупљању маса у почетку рата, тешко се дају исправити у току целог рата“. Ова мисао, иако стара, још је актуелна, јер учињене погрешке у ратном плану, не само у избору рејона концентрације и начину груписања снага, већ и у недовољном материјално-техничком уређењу те просторије, односно слабом снабдевању трупа у току концентрације и у првом периоду рата, могу имати тешких, па и катастрофалних последица.

1805 године, у рату противу Наполеона, Аустрија је погрешно извршила груписање својих снага. Она је главну групу од 150.000 војника, под командом надвојводе Карла, и велике количине материјалних резерви концентрисала на италијанском војишту, надајући се да ће се Наполеон појавити са те стране, док је на Дунаву — код Улма — постављена слабија група од 80.000 људи, под командом генерала Мака. У међувремену, Наполеон се концентрисао на Рајни и у брзом продору тукао Мака код Улма, а нешто касније однео победу и код Аустерлица и тиме добио рат.

Овако нешто десило се и Французима, и то два пута узастопце. Они су у Првом светском рату концентрисали главне снаге на просто-

рију Белфор-Хирсау, док су Немци концентрисали своју ударну групу на супротном крилу и преко Белгије са северо-истока продрли у Француску и великим обухватним маневром угрозили лево крило и бок читаве француске војске. Само брзим прегруписавањем снага у самом почетку рата и мењањем већ извршеног распореда Французи су избегли пораз. Тако је дошло до неуспешних граничних битака и повлачења на Марну, док су богати крајеви Северне Француске, који су по ратном плану требали да буду главни извор за снабдевање француске војске у рату, пали у руке Немцима. Из овога Французи нису извукли потребне поуке. Немци су и у Другом светском рату продрли у Француску скоро истим путевима као и 1914 године, тј. преко Белгије и Холандије. На северу, где није било Мажино линије, француске снаге биле су отечене и са Енглезима, делом, набачене на Денкерк. Снабдевање тих снага било је сасвим неефикасно, јер се на тој просторији у току мира није готово ништа припремало, а дотур морским путем до Денкерка био је скоро немогућ због немачког бомбардовања из ваздуха. Француска је потом ускоро капитулирала.

Пошто су се са истока оградиле Мажино линијом, по свему изгледа да су Французи сматрали да ће Други светски рат, с обзиром на искуства из протеклог рата, бити један још већи „рововски рат“. Интересатно је да ни Наполеон III није био добро припремио концентрациску просторију за рат 1870/71 године, углавном зато, што је дошао до погрешног закључка да је Наполеон I долазио до брзих победа само због тога, што није имао великих магацина и гломазне коморе. Дакле, круто тумачење прошлости и шаблонско примењивање некадашње праксе на будућност може скупо стајати. У својој књизи „Размишљања о ратној вештини“ француски генерал Серињи је после Првог светског рата писао: „По некој чудној и урођеној навици желимо после сваког рата да од њега начинимо науку и да ратну праксу поставимо у правила. Официри, који се на тај начин обучавају за време мира, постају неспособни да у датом моменту одговоре захтевима рата. Они грубо примењују формуле онде где би требало да размишљају. Они бивају тучени и — једини су они који се томе чуде“.

Изгледа да Наполеон, у почетку своје славе, није обраћао велику пажњу на солидно уређење концентрациске просторије у материјално-техничком смислу. Он је гледао на непријатељску земљу као на сигуран плен. „Пред вама су плодне долине Ломбардије!“ узвикнуо је својим војницима при покрету са Алпа 1800 године. Он није имао већих резерви код својих трупа ни у почетку рата 1805 године. Његов начелник штаба Бертије говорио је тада: „У офанзивном рату који цар води, нема места за магацине“. Али ова небрига за материјално уређење основице, са које је отпочињао рат и на којој је концентрисао трупе, замало да баш те исте 1805 године није упропастила Французе. Војска је у току маршева ка Бечу гладовала, наступиле су разне болести, бекства и пљачке. Само брзи улазак у Беч и завршетак рата спасли су Наполеона да не остане без војске. Он је то осетио и у једном писму се вајка: „Да је било друго доба године и да по пољима нисмо имали кромпира, ми бисмо много више настрадали зато што

нисмо имали магацина. У тим приликама сваки, па и најмањи неуспех армије довео би нас до веома тешких последица“.

При разматрању проблема снабдевања у почетном ратном периоду не сме се заборавити да се материјално-техничко уређење концентрациске просторије, као и организовано снабдевање јединица док врше концентрацију, може благовремено и плански припремити далеко пре почетка рата. Не искористити ову предност, која се касније у току рата ретко понавља, значило би, уствари, слабити борбени потенцијал сопствених снага. Ако овоме додамо још и то да ће јединицама после завршене концентрације претстојати велики напори и изненађења у будућим дејствима, онда би се учинила веома крупна грешка ако се благовремено не би предузеле све мере за правилно снабдевање.

Ратна пракса довољно јасно потврђује да се при разради основне идеје ратног плана мора посветити пуна пажња материјално-техничком уређењу будуће концентрациске просторије. Њено уређење у том погледу долази до пуног изражаја у оним случајевима када се она поклапа са оперативним рејоном према одређеном фронту, тј. са војшном просторијом (операциском основицом) са које ће отпочети операције. Другим речима, треба што боље регулисати систем материјалног обезбеђења јединица, не само на концентрациској просторији, већ и од момента када оне крену са својих мобилизациских места или гарнизона где су се дотле налазиле, као и за цео почетни период рата, тј. све док се не устали систем оперативног ратног снабдевања и не уреди дотур из дубље позадине земље. Суштина овога проблема можда и не лежи у питању да ли концентрациску просторију треба припремати у материјалном смислу, већ у коме би обиму те припреме требало извршити и у чему се оне састоје.

Правилно решење овога питања зависи, поред осталог, од ратне доктрине дотичне армије, од одређених ратних циљева постављених ратним планом, од величине и распореда предвиђених снага за рат, од економско-саобраћајних могућности земље, итд. Познато је да је прелаз земље из мирнодопског живота у ратно стање одувек био веома деликатан и критичан период, као што се то јасно показало код нас 1941 године. Док мобилизацијом треба прикупити националне снаге на многобројним местима широм земље, дотле концентрација има задатак да те снаге обједини и са што мање трења доведе на њихова одређена места на концентрациској просторији. За све то време криза се и даље наставља, али ће она утолико мање трајати уколико уређење снабдевања буде успешније и целисходније решено. Због тога тај период треба да буде што краћи и скопчан са што мање потешкоћа материјалне природе, јер не треба заборавити да и мали губици, односно добици у времену, могу бити од огромног значаја. У прошлости се на разне начине приступало решавању питања количина и ешелонирања резерви које треба чувати на концентрациској просторији за сваки ратни случај. Лувоа, министар Луја XIV, први је покушао да отстрани расуло у ратном снабдевању на тај начин што је у току мира подизао велике магацине на појединим важнијим местима иза границе и пунио их храном, муницијом и другом ратном опремом.

Чувене војсковође XVIII века: Тирен, Конде и Монтекукули били су велики поборници такозваног „петомаршевског система“.¹⁾ Суворов се држао принципа да војне операције никако не смеју да зависе од магацина. Његова армија била је сразмерно мала, новац за исхрану војника и стоке уредно је добијао од Катарине II, а земље у којима је ратовао нису биле опустошене, тако да је увек могао довољно да користи месна средства. Француска револуција је срушила начело петомаршевског система. Наполеон је, као што смо већ напоменули, испочетка био велики противник магацина. Али, када је због тога стекао горка искуства, он је за рат противу Русије 1812 године лично разрађивао план материјалне попуне операциске основице, са које је концентрисаним снагама кренуо према Москви. Велики број магацина на Одри и Висли, дуго пре почетка тога рата, попуњаван је храном и опремом која је бродовима и колима довлачена из Француске, Немачке и Италије. При овоме, Наполеон није заборавио да нареди да се из Бордоа донесе и 28,000.000 флаша вина.

Пре појаве ваздухопловства и оклопних механизованих јединица, позадина је била прилично сигурна. Разарања и изненађења на њој могла су да наступе само онда ако се она налазила на дан-два марша од непосредног борбеног фронта (20 — 40 км). Тада ни саобраћај није био нарочито развијен, а транспортни капацитети били су слаби и спори. Битке су се обично изводиле близу саме границе, а затим се одатле прелазило у наступање на непријатељску територију или се отступало дубље у унутрашњост сопствене земље да би се примила нова битка. Рат се водио „на фронту“, док га је позадина слабо осећала. Због тога је тада владало начело да треба имати што веће залихе сваковрсних резерви на концентрациској просторији, одакле ће се трупе развити за прву битку. Команданти су се осећали утолико сигурнији, уколико су више имали средстава у својој близини. Зато се тежило да се снабдевање обезбеди бар за један до два месеца рата. Оперативним рејоном, а у вези са тим и „административном базом“ на њему управљао је командант најстарије оперативне јединице на томе фронту (командант оперативне војске, врховни командант), а дубљом позадином државне територије министар војске. Тако су у једноме рату и у једној земљи, такорећи, постојала два господара. Због махинација приликом испорука разног материјала за војску, којима су се у рату стварали ратни богаташи у позадини, као и због слабог саобраћаја и транспортних могућности, команданти нису могли са сигурношћу да рачунају да ће у почетку рата на време добити све потребе из позадине. Зато се, у таквим условима, сматрало као авантуризам ако се не би обезбедиле и припремиле веће количине материјалних средстава на будућој концентрациској просторији. Уосталом, та просторија је претстављала материјалну базу за снабдевање војске, било да ће та војска на њој остати, или продрети у

¹⁾ На концентрациској просторији у току мира подизани су велики магацини, пекаре, кланице, млинови, итд. и попуњавани храном и опремом за целу војску за дужи период рата. Када би рат почео, војска је напредовала највише 5 — 7 дана даље од својих магацина, а тада би стала и чекала да се на том месту попуне нови магацини, да би тек онда кренула даље, опет за 5—7 дана марша.

непријатељску земљу или отступити, те су њена средства била увек добродошла.

Код већине европских војскака пре Првог светског рата било је преовладало мишљење да на операциској основици, углавном, треба припремити потребе за први месец рата, а у дубокој позадини земље још за један до два месеца. Било је само питање код којих установа на концентрациској просторији (или каснијој операциској основици — војишној просторији) треба чувати те резерве. Међутим, скоро све до почетка Другог светског рата сматрало се и учило да ће ратовима претходити званична објава рата, да ће иза ње следити оглас опште (или делимичне) мобилизације, а затим концентрација трупа и стратегијски развој према пројекту почетног операциског плана. И заиста, у многим генералштабовима су били пројектовани почетни ратни планови и материјално-техничко уређење концентрациске просторије на тој основи. Држећи се круто горе наведеног начела о почетку и физиономији рата, они су планирали гомилање великих материјалних резерви на концентрациској просторији, које обично нису биле мање од тридесетодневних потреба целе војске на томе фронту. При томе планирању многи нису узимали у обзир промене у ратним доктринама појединих држава и нове врсте оружја, „зато су само они били ти, који су се чудили када су били тучени“ — каже Серињи. Јапанци су 1905 године напали Русију без објаве рата. Исто су то учинили и Бугари 1913 нападајући подмукло Србију. Да не говоримо о Хитлеру, који је био велики мајстор у заваривању суседа до момента напада. Жртве тог лаковерја биле су: Чехословачка, Пољска, Белгија, Холандија, Норвешка, Грчка, Југославија и Совјетски Савез.

У одредбама „Уредбе о уређењу позадине и позадинске службе“, коју је Генералштаб бивше југословенске војске издао 1935 године, предвиђао се детаљан поступак око израде „Плана снабдевања трупа у току извршења концентрације“, као и о припремама за уређење концентрациске просторије, односно „војишне просторије“. Под називом „административна база“ тада се подразумевала цела просторија оперативног рејона на којој су биле ешелониране позадинске установе, и која је у материјалном смислу имала да служи као основица за снабдевање јединица на одређеном фронту. На основу овога прописа, у току мира је израђиван план уређења ове основице у: саобраћајном, интендантском, артиљериском, санитетском, ветеринарском, инжењерском, итд. смислу, и предузимане мере да се план спроведе до почетка евентуалног рата. Строго се прописивао поступак где се смеју и како формирати магацини, као и на који их начин треба заштитити од непријатељског напада из ваздуха. На једном месту прописа каже се: „У магацинима појединих слагалишта не смеју се држати потребе у већим количинама. Начелно, у једноме магацину животне потребе држати за 25.000 људи, односно 7.000 грла стоке“. А у одредбама, којима се регулише снабдевање јединица у току концентрације, наводи се: „За исхрану и поуну свим материјалним потребама команди, јединица и установа војне силе на концентрациској просторији — и доцније на војишној — служе војишна слагалишта и главна слагалишта позадине“.

Али, као што смо раније напоменули, шаблон у одређивању количина материјалних средстава које треба прикупити и начин њиховог ешелонирања на концентрациској просторији увек је опасан. Баш због тога што је и Генералштаб бивше југословенске војске, поред осталог, и то питање шаблонски решио, он је и неславно завршио. Концентрациска просторија за рат противу северних и источних суседа одговарала је кордонском распореду главних снага на граничним фронтovima 1941 године. Изгледа као да одговорним руководиоцима тадашње војске није било познато дејство немачких ваздухопловних снага и брзих оклопних формација, иако се пораз Пољске и Француске, такорећи, одигравао пред њиховим очима. Преко 6.000 вагона брашна, око 15.000.000 оброка резервне хране, велике количине масти, варива, муниције, опреме, итд. било је ешелонирано по разним слагалиштима на концентрациској просторији, у близини границе. Начело да на концентрациској просторији треба обезбедити храну за 30 дана овде није издржало пробу. Застарели погледи водећих војних кругова о томе да рат мора почети званичном објавом, општом мобилизацијом и концентрацијом војске — која је по „плану концентрације“ требало да траје 25 дана — створили су збрку и забуну код млађих кадрова који су били вољни да се боре, али који су се одједном нашли у ратној вреви — супротној теоријама које су учили у високим војним школама. Војска се распала, Генералштаб је капитулирао, а препуни војни магацини са храном и опремом већ првих дана рата пали су неопштењени непријатељу у руке.

Леп пример мудрог и студиозног прилажења питању избора и уређења концентрациске просторије за рат 1914 године даје нам српски Генералштаб. Војвода Путник, са својим сарадницима, знао је да оцени тадашњу ситуацију и да правилно изабере не само концентрациску просторију и изврши груписање снага, већ и да одреди однос материјалних резерви на „војишној просторији“ као и у дубљој позадини земље. Иако су на границама постојале јаке баријере (Дрина, Сава и Дунав), ипак је концентрациска просторија била повучена на линију: В. Плана — Младеновац — Аранђеловац — Лазаревац — Ваљево. Балкански ратови, који тек што су били завршени, нису допустили да се концентрациска просторија потпуно уреди према израђеном плану, али план за уређење „војишне просторије“ није ни предвиђао да се главне резерве хране, муниције и опреме ешелонирају на самој просторији В. Плана — Ваљево, већ још дубље у позадину земље — у долину Западне и В. Мораве. На тај начин, продор Аустро-Мађара у Србију 1914 године није нанео скоро никакве штете резервама материјала, које је интендантура српске војске са тешком муком стварала пред рат и у току самога рата.

Али класичан систем концентрације целокупне масе мобилисане војске, у једном ограниченом времену, после извршене опште мобилизације, изгледа да је прошао. Горка искуства стечена на основу изненадних агресија добро припремљеног непријатеља поучили су садашња војна руководства да мере за одбрану земље усклађују са међународном затегнутошћу. Будући рат ће, вероватно, затећи обој стране партнере благовремено мобилисане и концентрисане, па према

томе ни концентрација неће имати онај класичан облик из прошлости. Она ће се чешће изводити постепено, зависно од повећања војних ефектива и појачања земаљске одбране. Али, ово опет показује да се концентрисане снаге могу наћи дуже времена на концентрациској просторији него раније, када се концентрација изводила по правилу, тек после објаве рата. То значи да ће требати и више средстава на концентрациској просторији за снабдевање већих ефектива. Ако овоме додамо и то да ће у случају веће међународне затегнутости бити појачано пребацивање јединица у правцу концентрациске просторије, онда је јасно да ће саобраћај бити првенствено ангажован за превоз трупа и да ће дотур материјала из дубље позадине у томе времену бити знатно редуциран или потпуно обустављен. То, свакако, намеће потребу да се на тој просторији благовремено припреме неопходне количине правилно ешелонираних резерви.

Солидност ратног плана зависи и од степена безбедности и организованости операциске основице са које ће се повести операције. А то значи да и на самој концентрациској просторији треба да постоји не само добар саобраћај, него и што више прикупљених материјалних средстава.

Али, треба имати у виду да се у садашње време операције са земље, мора и из ваздуха могу изводити изненадно, брзо и веома снажно. Према томе, да би сопствене снаге, у случају иницијативе непријатеља, биле способне да парирају његова дејства и да му преузму иницијативу, потребно је да имају што већу покретљивост и велику јачину удара. Међутим, познато је да успешно маневровање и брзину покрета знатно омета и успорава претрпана позадина са многобројним магацинима и гломазним коморама. С друге стране, снага удара, поред осталог зависи и од количине припремљених материјалних средстава која се, опет, не могу замислити без магацина и транспортних средстава. Поставаља се питање: како се могу помирити ове супротности а да се не укочи маневарска способност својих снага, да се непријатељу онемогући успешно бомбардовање великих слагалишта и осетљивих циљева позадине, а да се у исто време одржи сила удара и уредна исхрана људства и стоке?

Французи су пред Други светски рат у Мажино линији били припремили средства за 2—3 месеца, али смо видели да је то било погрешно. Поред солидно уређене дубоке позадине, Немачка је много рачунала на плен и пљачкање европских народа, у чему је, благодарећи иницијативи и брзини извођења својих операција, великим делом и успела. Али не треба заборавити да је тиме у огромним размерама порасла и територија коју је требало уредити у позадинском смислу, нарочито на освојеном делу Совјетског Савеза, где су затекли празне и уништене магацине. Само захваљујући брзим импровизацијама, исхрани са конзервама и радној снази милиона заробљеника и депортираца, који су даноноћно градили путеве и оправљали железнице за дотур материјала преко Пољске и Румуније, Немци су успели да се одрже у току тешке зиме 1941 године.

Према прописима бивше југословенске војске, као што смо већ навели, било је предвиђено да се животне потребе за први месец рата

сасреде на војишној просторији, а за други месец у дубљој позадини земље. Сматрало се да ће јединице бити добро обезбеђене ако се та средства ешелонирају на следећи начин: у трупном позадинском рејону (у транспортима пукова и дивизија) потребе за 7 дана; у армиским слагалиштима — за 7 дана, и у главним слагалиштима Команде оперативне војске (одговарало би садашњем појму команда фронта) — за 13 до 15 дана, тј. свега за месец дана на фронтском рејону. При томе се строго наређивало да „трупе имају стићи на концентрациску просторију са неутрошеним оброцима, који им следују по „Уредби о ратној опреми (норме) по интендантској грани“. Било је предвиђено да армиске позадинске установе (људство и разна транспортна средства) долазе на концентрациску просторију са својих мобилизационих места ради пријема складишта, која су била попуњена још за време мира.

У односу на муницију и погонско гориво, било је предвиђено да се на „војишној просторији“ и армиским складиштима држе 3 до 4 „шарже“ (бк) муниције и за 7 дана погонског горива, у дивизијским транспортима 1 — 2 „шарже“ муниције и за 3 дана погонског горива и код пукова у транспорту $\frac{1}{2}$ — 1 шарже, као и једнодневна резерва у погонском гориву. Поред тога, сваки војник, оруђе и возило имали су одређену количину муниције „на руке“, односно при себи на транспортном средству. Остатак од око 7 до 10 „шаржи“ муниције и 10 до 15 попуна погонског горива налазио се у главним артиљериским слагалиштима на „војишној просторији“. У дубљој унутрашњости земље — на „позадњој просторији“ — налазиле су се потребе још за два месеца рата. На сличан начин било је предвиђено и чување инжињерских, санитетских, ветеринарских и других средстава.

Пошто се за будући рат већ припремају нова оружја, још разорнијег дејства од оних која су већ употребљена у Другом светском рату, природно је да то, као и оно што је раније изложено о брзини маневра, неће допуштати да се и приликом будућег уређења предвиђене операциске основице (и одређене концентрациске просторије) примене старе норме о количинама материјалних резерви. Као што видимо, и овде се опет појављују противположени захтеви које је тешко ускладити: на једној страни далеко веће потребе јединица у опреми и материјалу од оних ранијих, а на другој већа изложеност тако нагомиланих средстава снажном и брзом удару непријатеља. С друге стране, поставља се питање: да ли се данас може говорити о томе да је „дубока позадина“ сигурнија од разарања него фронтски борбени рејон и да ли ће се, с обзиром на стање саобраћаја, моћи уредно вршити потхрањивање фронта редовним дотуром из дубље позадине?

Иако постоје озбиљне опасности од уништења појединих слагалишта како на фронтском рејону, тако и оних у дубљој позадини, ипак, постоји далеко већа могућност, већи простор и више времена да се слагалишта у дубљој позадини добро заклоне, бране и поправе у случају квара и на време попуне, ако би што у њима било уништено. Према томе, неопходно је да се основне резерве разместе по слагалиштима што дубље у унутрашњости земље, с тим да се од тих слага-

лишта до оних на фронтовском рејону обезбеде добре и сигурне саобраћајне линије. По нашем мишљењу, и при таквом ешелонирању резерви и при садашњој ратној техници, организација одржавања саобраћаја и његово уредно функционисање (чак и у најтежим условима непријатељског дејства по њему) треба да буде основа у плану снабдевања трупа на концентрациској просторији и касније на фронтовском борбеном рејону.

У циљу олакшања покретљивости јединица и лакоће маневровања требало би смањити транспорте и резерве материјала код јединица на најмању могућу меру, али тако да се не изгуби њихова самосталност у дејствима нити силаина њихова удара. Ово би се могло постићи на тај начин што би се норме резерви, које се чувају код дивизија, корпуса, а евентуално и код армија, свеле на оне количине које би транспортна средства тих јединица могла да понесу. Ако би армија била највећа оперативна формација на једноме фронту, тада би главне залихе требало чувати у слагалиштима на њеном позадинском рејону, и то у толикој количини да их, у случају напредовања или повлачења, армиски железнички транспорти, или ојачани армиски аутопренети могу пренети на ново место развоја армиских позадинских установа, највише у року од 2 до 3 дана. По нашем мишљењу, корпусе у саставу армија требало би ослободити свих слагалишта, пекара и уопште већих залиха резерви, а дивизије би се могле директно везати за армиске установе, чиме би се повећала моћ маневровања и избегла једна степеница у претоварима и утоварима материјала између армиске базе и пукова, тј. потрошача. Несумњиво је да би дивизијски транспорт, у томе случају, требало да буде довољно јак да може вршити своје задатке, а исто тако и армиски транспорт за дотур до дивизија. У крајњем случају, корпус би могао да има само транспорт за ојачање армиског (или дивизијских) транспорта при дотуру средстава са армиског позадинског рејона до дивизија, или и директно до појединих пукова. Дивизије би могле да имају онолико залиха колико се може транспортовати за дивизијом приликом марша. Према томе, у трупном позадинском рејону било би ешелонирано највише до $\frac{1}{3}$ свих материјалних резерви предвиђених за ношење и чување на фронтовском рејону. Остатак од око $\frac{2}{3}$ требало би ешелонирати по армиским (или фронтовским) складиштима, и то тако да тих средстава у случају уништења једног слагалишта буде у неком другом, које би тада на себе примило снабдевање јединица.

Ако бисмо поставили питање: коју количину хране, муниције и друге опреме треба држати у транспортима и слагалиштима на концентрациској просторији, односно касније на фронтовском рејону, тада бисмо, на основу досада извршене анализе, могли доћи до закључка да не би требало да буде више од 15 — 20 obroка хране, 7 — 10 б/к муниције и тсл. за укупан бројни ефектив који ће на тој просторији бити у датом моменту. Та количина била би довољна за снабдевање свих јединица на концентрациској просторији у току концентрације и првог периода рата, тј. све дотле док се могу користити и месна средства и док се не уреди систем дотура из дубље позадине земље. Али, јасно је да ни при одређивању оваквих норми не сме бити никаквог

шаблона. Према оном фронту, који је добро заштићен, или на коме се не предвиђају већа оперативна дејства у почетном периоду рата, или тамо где је саобраћај изразито слабо развијен, могу се концентрисати и веће резерве, чиме би се растеретио саобраћај у почетку рата у циљу дотура материјалних потреба. Међутим, према фронту на коме се предвиђају акције маневарског карактера, или где је економска развијеност јака и где се за извесно време могу користити и месна средства тога краја, онда на тој просторији треба ешелонирати мање резерве. Према ономе фронту на коме ће одређене снаге вршити диверзије или стварати „завесу“, као и тамо где је предвиђено да се извођењем маневарске одбране привремено жртвује извесна територија (разуме се при јаком непријатељском притиску) залихе би могле да буду минималне и то искључиво на транспортима јединица, с тим што би остале материјалне потребе требало чувати дубље у позадини, слично ономе како је то чинила српска војска у рату 1914 године.

Овако замашна питања, од којих зависи не само уредно снабдевање јединица у току концентрације, већ и читав систем оперативног развоја за почетна ратна дејства, не могу се решавати без темељног удубљивања и тесне повезаности са основном идејом ратног плана. Раније се то решавало и оформљавало у плану уређења концентрациске просторије као саставног дела ратног плана или као прилога уз план снабдевања за време концентрације. Али, да би се тај план остварио, тј. да би концентрациска просторија спремна дочекала пројектовану концентрацију, потребно је да на његовој практичној реализацији још за време мира учествују не само Генералштаб, већ и органи државне управе, привреде и војно-територијалних јединица, који имају да обаве поједине пројектоване задатке и послове. Ту се у првом реду ради: о уређењу, проширењу или појачању саобраћајних линија и капацитета, о стварању резерви саобраћајних преносних средстава, о изради и ојачању телеграфско-телефонске и радиомреже, о ешелонирању и чувању резерви хране и другог материјала, а у вези са тим и о проширењу складишног простора и изради солидних магацина који ће моћи да издрже непријатељска бомбардовања, о изради сталних или пољских пекарница, разних радионица, уређаја за прераду хране, итд. Тим планом се, такође, решава и питање предислокација важне индустрије из угрожених рејона, као и начин евакуисања привреде и становништва из будућег трупног рејона. Поред тога, одређују се мере за појачање и уређење санитарске и ветеринарске службе, борбеног обезбеђења рејона, итд.

Податке из оваквог плана, а нарочито оне који су производ мирнодопских практично извршених припрема на концентрациској просторији, начелно би требало достављати чуварима мобилизаских елабората ратних оперативних штабова, тј. за оне јединице које ће имати да извршавају планирану концентрацију, и које треба да знају шта могу наћи на концентрациској просторији када на њу дођу.

*

Правилно решење питања снабдевања јединица за време кретања (превоза или марша) од мобилизацијских места до одређених ре-

јона прикупљања на концентрациској просторији претставља други важан проблем материјалне припреме земље за рат.

Некада је то питање решавано на тај начин што су војске у току марша пљачкале све на што би наишле на своме путу. Затим су сами војници за време марша морали да носе знатне количине хране (по 10 — 20 кг) и да је сами припремају за време одмора или преноћишта. После тога уведене су коморе које су биле веома гломазне и споре. 1812 године кренули су војници Наполеонове војске са по десет оброка хране на леђима, док је 15 оброка било натоварено на коморама. Природно је да је све то знатно кочило брзину кретања, замарало војнике и упропашћавало транспорте.

У бившој југословенској војсци, по угледу на Французе, био је предвиђен систем етапне службе, по коме се снабдевање трупа за време концентрације имало вршити на „сувопутним станицама“. Према детаљно израђеном „Плану снабдевања војне силе за време извршења концентрације“, у маршуту сваке јединице били су унети и подаци из којих се видело: кога дана у току свога марша ка концентрациској просторији и у коме успутном слагалишту и какве артикле хране има да прими. Исте такве податке имала су и слагалишта „сувопутних станица“. На тај начин, јединице су имале да кувају храну у току марша, с тим да утрошене оброке хране успут попуњавају, тако да на концентрациску просторију стигну попуњене и са уредно исхрањиваним људством. Добра страна такве организације била је у томе што су се јединице за време марша могле снабдевати куваном храном, што је, с обзиром на тежину марша и задатке који их очекују на концентрациској просторији, било нужно и потребно. Али, такав план снабдевања и попуње не би одговорио својој намени ако би се маршевски планови морали да мењају у току концентрације, јер би поједине јединице, и поред свих планова, могле да остану непопуњене, а можда би и гладовале у току марша и стигле са празним транспортима на концентрациску просторију.

Приликом извођења концентрација трупа у току Другог светског рата, Немци су употребљавали конзерве за оне трупе које се превозе железницом. Трупе које су маршевале добијале су топлу храну која се кувала у пољским кухињама, а попуна утрошених оброка вршена је из већих успутних територијалних слагалишта. Обично, јединице би благовремено извештавале успутно слагалиште о времену када ће наићи (или су упућивале коначаре, тј. органе за уређење питања попуње), а слагалиште је било дужно да припреми хлеб, месо и остала средства за њихову попуњу. Слично су имали и Совјети, с тим што су на већим путним и железничким раскршћима образовали „прод-пункте“, тј. станице за снабдевање. На овим станицама кувала се и топла храна за мање ешелоне, санитарске транспорте, итд.

Према томе, види се да се у војскама већине земаља с правом тежило да трупе на маршу добијају топлу храну. То је оправдано и поред тога што би се то питање могло лакше рецити ако би се јединице у току дужег и напорног марша снабдевале „сувом храном“. Али, треба имати у виду да би такве јединице стизале на концентрациску просторију доста заморене и психички исцрпене. Осим тога, истро-

шиле би се огромне количине резервне и суве хране, која се, иначе, у рату веома тешко ствара, а и транспортна средства би се упропашћивала, јер би поред текућих obroка морала да носе и суву храну која би се трошила за време марша. Међутим, снабдевање трупа топлоом храном у току марша захтева повремено попуњавање утрошених obroка, као и плански распоред слагалишта или гушћу организацију етапне територијалне службе. За оне јединице које се превозе железницом може се предвидети сува храна, али би и њима, бар једном у току дана, требало издавати топлу храну или топли напитака (кафа, чај) на одређеним железничким станицама.

По нашем мишљењу, било би најбоље да се по доласку на концентрациску просторију јединице снабдевају делом из припремљених слагалишта, а делом набавкама из месних средстава, с тим што би извесни штабови (корпуса, армије) преузели на себе улогу снабдевача, иако за време мира не обављају такве функције. То би, начелно, био моменат почетка прелаза са територијалног на ратни оперативни систем снабдевања. Ако се има у виду да ће јединица која долази на концентрациску просторију, и која преузима командовање на тој просторији, затећи разне делове, као например трупе за заштиту границе, за оперативно рушење и запречавање, јединице КНОЈ-а, итд., онда се може доћи да закључка да снабдевање трупа на концентрациској просторији није лако ни једноставно. Оно ће бити утолико теже и компликованије уколико непријатељ изводи јаче акције са земље и из ваздуха.

Ради правилније организације снабдевања трупа у овој фази, поред осталог, требало би благовремено послати изван број коначара на концентрациску просторију са задатком да до доласка својих јединица изврше све потребне организационе и материјалне припреме. У прошлим ратовима су са коначарима ишли и делови позадинских јединица, односно установа, у циљу практичне припреме снабдевања. После извршене организације снабдевања коначари су имали да израде „план снабдевања . . . јединице на концентрациској просторији“ и да изводе из овога плана, у виду заповести, доставе свакој јединици чим стигне на концентрациску просторију како би знала да регулише снабдевање у своме делокругу.

Снабдевање трупа на концентрациској просторији може бити знатно олакшано ако га организује и спроводи територијална команда, која је до момента концентрације управљала том територијом. У том случају, она би регулисала снабдевање јединица које се концентришу на тај начин што би их придала на снабдевање својим потчињеним јединицама или слагалиштима. Начелно, овакав начин снабдевања може се применити ако се концентрација трупа изводи постепено и у ограниченом обиму и ако се не жели да се јавно манифестује прелазак на ратни систем (оперативног) командовања.

Сада се, више него икада раније, испољава неопходна потреба за солидним уређењем концентрациске просторије, с тим што технички квалитет уређаја и смишљено ешелонирање резерви, по нашем мишљењу, мора имати предност над самим количинама материјалних резерви. Другим речима, квалитетом и правилношћу избора места за

поједине радове и објекте треба постићи смањење капацитета, тј. количина материјала на овоме осетљивом рејону. У том циљу требало би студиозно испитати сваки артикал хране, опреме и материјала и установити да ли се могу одредити неки погоднији који би боље задовољили веће потребе и како их треба упаковати да се могу брзо и без великих претовара и размаравања пренети до места потрошње, или лако евакуисати. Установе и објекте који се уређују требало би тако ешелонирати да их без већих померања јединице могу искористити када по плану развоја буду заузеле своја места. Начелно, у њима не би требало да буде више од 10—15 дневних потреба, што би са резервама и трупним транспортима било довољно за првих 20 дана рата. Разумљиво је да, у овом случају, правилно постављање и решење проблема саобраћаја, а нарочито комуникација које из дубље позадине земље изводе до будућих позадинских рејона појединих армија, па и дивизија, треба да буде један од најважнијих задатака. Ту се не би радило само о уређењу комуникација у техничком смислу, већ и о формирању јаких, добро опремљених и способних саобраћајних јединица, које би се искључиво бринуле о одржавању (у рату) одређених комуникација у исправном стању. Јасно је да са овим паралелно иде и одређивање посебних транспортних (ауто) јединица, које би имале задатак да у случају прекида (или недовољности) железничког саобраћаја буду главни носиоци брзог дотура материјалних резерви између појединих складишта у дубљој позадини земље и армиских и дивизиских складишта на војишној просторији.

Најзад, треба имати у виду да правилно етапно уређење позадине, не само оперативне, већ и целокупне државне територије, претставља веома важно питање, које умногоме олакшава систем снабдевања у периоду концентрације, и које уопште осигурава уредност саобраћаја и ратног снабдевања у целини. Али обимност тога питања захтева посебну, дубљу и свестранију студију која далеко прелази оквир овога чланка. У сваком случају, приликом анализа и проучавања разних проблема из ратне теорије и праксе, саобраћај и етапно уређење земље не би требало заборављати.
